

5. Ковалюк О.М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики) : монографія / О.М. Ковалюк. – Львів : Вид. центр Львівського НУ ім. Івана Франка, 2002. – 396 с.

6. Луців Б.Л. Банківська діяльність у сфері інвестицій / Б.Л. Луців. – Тернопіль : Вид-во "Економічна думка", Карт-бланш, 2001. – 320 с.

7. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – 2-е изд. [исправл.]. – М. : Изд-во ИНФРА, 1999. – 478 с.

8. Ревечук С.К. Управління і регулювання банківською інвестиційною діяльністю : монографія / С.К. Ревечук, Л.Г. Кльоба, М.Б. Паласевич / за ред. д-ра екон. наук, проф. С.К. Ревчука. – Львів : Вид-во "Тріада плюс", 2007. – 352 с.

9. Сучасні концепції менеджменту : навч. посібн. / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.І. Федулової. – К. : Вид-во "Центр навч. літ-ри", 2007. – 536 с.

УДК 658.155:621(477.83) Доц. В.І. Михайловський, канд. екон. наук –
НЛТУ України, м. Львів; аспір. Т.В. Склярук – НУ "Львівська політехніка"

АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПІДПРИЄМСТВА З РИНКОВИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ

Розглянуто питання формування трансакційних витрат у взаємозв'язку підприємства з ринковими інституціями. Проаналізовано трансакційні витрати у взаємозв'язку зі складовими інституціонального середовища на прикладі діючих підприємств галузі машинобудування Львівщини. Встановлено, що досліджені взаємодії підприємства з ринковими інституціями можуть використовуватися для розроблення теорії трансакційних витрат, виявлення чинників, що впливають на їх формування, виокремлення з-поміж інших витрат господарської діяльності, а також розроблення методик, спрямованих на мінімізацію трансакційних витрат.

Ключові слова: інституція, інституціональне середовище, трансакційні витрати.

*Assoc. prof. V.I. Myhajlovskyj – NUFWT of Ukraine, L'viv;
post-graduate T.V. Skljaruk – NU "L'vivs'ka Politekhnik"*

An analysis of intercommunication of enterprise with markets institutions

In the article the question of transaction charges forming is considered in intercommunication of enterprise with market institutions. The analysis of transaction costs is conducted in intercommunication with the constituents of institutional environment on the example of operating enterprises of industry of engineer of Lviv. It is set that the investigational co-operating of enterprise with market інституціями can be used for development of theory of transaction charges, exposure of factors, which influence on their forming, selection among other charges of economic activity, and also development of methods, directed on minimization of transaction charges.

Keywords: institutions, institutional environment, transaction costs.

Актуальність проблеми. В умовах глобалізації економіки питання трансакційних витрат набуває важливого значення, яке потребує подальшого вивчення. Величина цих витрат постійно зростає, а потреба їх визначення та скорочення набуває більш усвідомленого характеру. Зниження питомих трансакційних витрат всієї виробничої системи може дати значні конкурентні переваги не тільки окремим суб'єктам господарювання, а загалом й економіці країни.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Спробу систематичної оцінки трансакційних витрат на макроекономічному рівні загалом зробили відомі вчені Д. Норт і Дж. Уолліс. Дослідження, присвячені питанням кількісної оцінки трансакційних витрат на окремому ринку, виконали

Х. Демсетц і Т. Лоеб. К. Ерроу пов'язував такі витрати з рівнем невизначеності і він заклав основи економічної теорії інформації, яка пов'язана із проблематикою формування трансакційних витрат. Незважаючи на значну кількість ґрунтовних наукових праць, в яких досліджують трансакційні витрати, досі немає загальноприйнятої класифікації цих витрат та не досліджено остаточно проблеми із виділенням трансакційних витрат у загально-управлінському обліку витрат виробничо-господарської діяльності підприємства.

Мета цієї роботи – дослідити проблеми формування трансакційних витрат в виробничо-господарській діяльності підприємств. Відповідно до мети, потрібно вирішити такі завдання: обґрунтувати теоретичні засади виникнення цих витрат у взаєминах підприємства із ринковими інституціями.

Викладення основного матеріалу. За стабільної економічної системи взаємозв'язок суб'єкта ринку з ринковими інституціями набуває стабільного, ефективного характеру, але як тільки відбуваються будь-які економічні зрушення, неодмінно спричиняються зміни у системі ринкових відносин між ними. Аналізуючи взаємовідносини підприємства з ринковими інституціями, треба зазначити, що під інституціями як складовими інституціонального середовища треба розуміти банки, податкову адміністрацію, судові інстанції, ліцензійні органи та інші інституціональні структури.

Досліджуючи взаємини підприємства з банківськими установами, зазначимо, що вся виробничо-господарська діяльність (від придбання сировини, приладдя тощо до збуту продукції) здійснюється з використанням банківських послуг, а саме надання кредитів, переказ коштів, здійснення оплат за допомогою розрахункових рахунків відкритих в установах банків тощо. За чітко налагодженої співпраці між підприємством та банківськими установами виграють обидві сторони, але як тільки стаються якісь негативні зміни в економіці країни – тільки одна. Наприклад, економічна криза, яка посилилась останніми роками як у всьому світі, так і в Україні, негативно вплинула на всі галузі економіки країни.

Однією з вагомих причин такого стану галузі економіки є знецінення національної валюти, що ускладнило взаємовідносини між підприємствами та банківськими установами, оскільки постала проблема сплати кредиторської заборгованості останнім, а також "пригальмувався" рух капіталу через банківські установи. Для вирішення створених конфліктних ситуацій неминучим є залучення додаткового капіталу.

Із наведеного аналізу впливу величини витрат суб'єктів ринку за оплату послуг банківських установ на остаточний результат виробничо-господарської діяльності підприємств (табл. 1) випливають такі висновки: усі суб'єкти ринку, здійснюючи свою виробничо-господарську діяльність користуються послугами банківських установ, це значно полегшує процес функціонування на ринку; на всіх проаналізованих підприємствах сталися позитивні зміни, тобто тенденція до зменшення величини витрат на оплату послуг банківських установ. Найкраще ці зміни простежено на: ВАТ "Дрогобицький Долотний Завод", де за період 2007-2008 рр. такі витрати скоротилися на 11,04 % порівняно з попереднім періодом; ВАТ "Стрий Авто", де за аналізо-

ваний період ці витрати скоротилися на 5,37 % порівняно з 2006-2007 рр. та ВАТ "Конвеєр", де за період 2007-2008 рр. такі витрати скоротилися на 2,36 % порівняно з попереднім періодом.

Табл. 1. Аналіз динаміки впливу витрат суб'єктів ринку за оплату послуг банківських установ на остаточний результат виробничо-господарської діяльності підприємств за 2006-2008 рр.

№	Підприємство	Частка витрат на погашення послуг банків у сумі витрат (крім витрат собівартості реалізованої продукції), %			Відхилення (+, -)		Позитивний (+) або негативний (-) вплив на остаточний результат	
		2006 р.	2007 р.	2008 р.	2007 р. до 2006 р.	2008 р. до 2007 р.	у 2007 р порівняно з 2006 р.	у 2008 р порівняно з 2007 р.
1	ВАТ "Конвеєр"	5,71	2,88	0,52	-2,83	-2,36	-	-
2	ВАТ "Дрогобицький Долотий Завод"	30,24	27,23	16,19	-3,01	-11,04	+	+
3	ВАТ "ЗАВОД "Львівсільмаш"	0,05	0,09	0,06	0,04	-0,03	-	+
4	ВАТ "Львівагромаш-проект"	1,85	0,44	0	-1,41	-0,44	+	+
5	ЗАТ "Автонавантажувач"	5,29	4,79	4,72	-0,5	-0,07	+	+
6	ВАТ "Стрий Авто"	10,29	11,12	5,75	0,83	-5,37	-	+
7	ВАТ "Львівський завод фрезерних верстатів"	2,36	2,25	1,61	-0,11	-0,64	+	+
8	ВАТ "Дрогобицький машинобудівний завод"	2,02	0,18	1,22	-1,84	1,04	+	-

Розглядаючи взаємозв'язок підприємства з податковою адміністрацією, зауважимо, що хоча всі аспекти щодо оподаткування підприємницької діяльності відображено у відповідних нормативних документах (законах) [2], все ж виникає чимало дискусійних питань, вирішення яких потребує залучення додаткових фінансових та трудових ресурсів.

Прямий зв'язок підприємства з податковою адміністрацією здійснюється через сплату нарахованих податків та зборів різного характеру, тобто: прямих податків (податок на прибуток підприємств, податок на майно підприємств, плата за землю, податок з власників транспортних засобів); непрямих податків (акцизний збір, податок на додану вартість, ввізне мито); внесків до цільових державних фондів (пенсійний фонд, фонд соціального страхування, обов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття, на будівництво та утримання автомобільних доріг, державний інноваційний фонд); інші податки, збори, внески (державне мито, плата за забруднення навколишнього середовища, місцеві податкові збори). Вадою в цих взаємовідносинах є надмірне навантаження суб'єктів господарювання податками,

внаслідок чого для останніх існує велика спокуса до несплати державі обов'язкових платежів. Як наслідок, спостерігаємо зворотній зв'язок, який відображається у нарахуванні податкових санкцій (залежно від правопорушення призначено може бути від простого стягнення штрафу до притягнення до кримінальної відповідальності) [2].

Під штрафом розуміють грошове стягнення, що накладається судом у випадках і межах, встановлених чинним законодавством або грошове стягнення, що накладається на громадян і посадових осіб за адміністративні правопорушення у випадках і величинах, встановлених чинними нормами.

З наведеного аналізу динаміки впливу штрафних санкцій та пені на ефективність виробничо-господарської діяльності (табл. 2), можна зробити такі висновки: за період 2006-2007 рр. на всіх підприємствах, крім ЗАТ "Автонавантажувач" та ВАТ "Дрогобицький машинобудівний завод", спостережено приріст величини нарахованих штрафних санкцій у загальній величині управлінських витрат підприємства.

Табл. 2. Аналіз динаміки впливу штрафних санкцій на остаточний результат виробничо-господарської діяльності підприємств за 2006-2008 рр.

№	Підприємство	Частка витрат на погашення штрафних санкцій у сумі витрат (крім витрат собівартості реалізованої продукції), %			Відхилення (+, -)		Позитивний (+) або негативний (-) вплив на остаточний результат	
		2006 р.	2007 р.	2008 р.	2007 р. до 2006 р.	2008 р. до 2007 р.	у 2007 р порівняно з 2006 р.	у 2008 р порівняно з 2007 р.
1	ВАТ "Конвеєр"	0,16	0,17	0,17	0,01	0	-	-
2	ВАТ "Дрогобицький Долотний Завод"	0,37	0,75	0,44	0,38	-0,31	-	+
3	ВАТ "ЗАВОД "Львівсільмаш"	0	0	2,96	0	2,96	+	-
4	ВАТ "Львівагро-машпроект"	0	0,72	0,51	0,72	-0,21	-	+
5	ЗАТ "Автонавантажувач"	2,79	2,91	4,23	0,12	1,32	-	-
6	ВАТ "Стрий Авто"	3,39	1,15	1,02	-2,24	-0,13	+	+
7	ВАТ "Львівський завод фрезерних верстатів"	0	0	0	0	0	+	+
8	ВАТ "Дрогобицький машинобудівний завод"	0,58	0,41	0,03	-0,17	-0,38	+	+

Особливо негативного значення набуває цей показник за період 2007-2008 рр., де спостережено приріст величини нарахованих штрафних санкцій на ВАТ "ЗАВОД "Львівсільмаш" (на 2,96 % порівняно з попереднім періодом). Це пояснюється тим, що за аналізований період були певні не доопрацювання щодо оподаткування здійснюваної діяльності. Залагодження створеної конфлік-

тної ситуації відповідно потребує залучення додаткових коштів (трансакційних витрат) для оплати нарахувань за порушення податкового законодавства. Оскільки, на підприємствах покращився податковий облік, то це неодмінно позитивно відобразиться на результатах виробничо-господарської діяльності.

Аналізуючи взаємозв'язок підприємства з судовими інстанціями, варто зауважити, що ці взаємовідносини спостерігаються здебільшого, коли не конкретизовані в договірній формі права та обов'язки взаємодіючих суб'єктів ринку. У разі виникнення конфліктної ситуації є ймовірність не тільки відстоювання своїх прав, але й залучення додаткових фінансових ресурсів, що не завжди є виправданими. У виробничо-господарській діяльності аналізованих підприємств галузі машинобудування за досліджені проміжки часу спостерігається хоча й незначне, але залучення фінансових ресурсів для покриття витрат, спричинених розв'язанням конфліктних ситуацій у судових інстанціях (табл. 3).

Табл. 3. Аналіз динаміки трансакційних витрат на залагодження конфліктних ситуацій між суб'єктами ринку у судових інстанціях за 2006-2008 рр.

№	Підприємство	Частка витрат на ведення судового процесу у сумі витрат (крім витрат собівартості реалізованої продукції), %			Відхилення (+, -)		Позитивний (+) або негативний (-) вплив на остаточний результат	
		2006 р.	2007 р.	2008 р.	2007 р. до 2006 р.	2008 р. до 2007 р.	у 2007 р порівняно з 2006 р.	у 2008 р порівняно з 2007 р.
1	ВАТ "Конвеєр"	0,009	0,014	0,012	0,005	-0,002	-	-
2	ВАТ "Дрогобицький Долотний Завод"	0,034	0,24	0,26	0,206	0,02	+	-
3	ВАТ "Завод "Львів-сільмаш"	0,016	0,022	0,024	0,006	0,002	-	-
4	ВАТ "Львівагро-машпроект"	0,009	0,011	0	0,002	-0,011	+	-
5	ЗАТ "Автонавантажувач"	0,026	0,016	0,014	-0,01	-0,002	-	+
6	ВАТ "Стрий Авто"	0,008	0,012	0,023	0,004	0,011	-	-
7	ВАТ "Львівський завод фрезерних верстатів"	0,06	0,051	0,044	-0,009	-0,007	-	+
8	ВАТ "Дрогобицький машинобудівний завод"	0	0,021	0,15	0,021	0,129	+	-

Згідно зі ст. 44 Господарського процесуального кодексу України до судових витрат входять витрати на покриття: державного мита; сум, що підлягають сплаті за здійснення судової експертизи, призначеної господарським судом; витрат, пов'язаних з оглядом та дослідженням речових доказів у місці їх знаходження, оплати послуг перекладача, адвоката, витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу та інших витрат, пов'язаних з розглядом справи.

Під державним митом розуміють витрати на оплату позовних заяв, заяв про вжиття запобіжних заходів і заяв про оскарження рішень, ухвал, постанов господарського суду, крім випадків, встановлених законодавством (Стаття 45 Господарського процесуального кодексу України із змінами, внесеними згідно із Законами № 2539-III від 21.06.2001, № 850-IV від 22.05.2003).

Аналізуючи динаміку трансакційних витрат на залагодження конфліктних ситуацій між суб'єктами ринку у судових інстанціях за 2005-2008 рр. бачимо, що величина цих витрат є незначною у сумі управлінських витрат, що оцінюється позитивно. Але наявність таких витрат у виробничо-господарській діяльності все-таки засвідчує про певні вади в роботі управлінського персоналу підприємства під час укладання договірних відносин.

Із наведеного аналізу динаміки величини трансакційних витрат на залагодження конфліктних ситуацій між суб'єктами ринку у судових інстанціях (табл. 3), бачимо що, у кожного суб'єкта ринку все-таки виникають конфліктні ситуації, вирішення яких потребує сторонньої правової допомоги. Попри те, відбуваються позитивні зміни, тобто поступове скорочення величини цих витрат, а саме: на ВАТ "Львівагромашпроект" за період 2007-2008 рр. скоротилися ці витрати на 0,011 % порівняно з попереднім періодом та ЗАТ "Автонавантажувач" – на 0,011 % порівняно з попереднім періодом. Дещо покращилася ситуація спостерігається також на ВАТ "Конвеєр" та ВАТ "Стрий Авто", де трансакційні витрати, що йдуть на залагодження конфліктних ситуацій між суб'єктами ринку у судових інстанціях скоротилися на 0,002 % порівняно з попереднім періодом. Такі зміни можна пояснити налагодженням та покращенням письмових договірних відносин між суб'єктами ринку.

Досліджуючи взаємовідносини підприємства з ліцензійними органами, зазначити, що, згідно з чинним законодавством, ліцензуванню підлягають ті види підприємницької діяльності, які безпосередньо впливають на здоров'я людини, навколишнє середовище і безпеку держави. Повний перелік видів господарської діяльності, які підлягають ліцензуванню, визначено ст. 9 та ст. 2 Закону України №1775.

Ліцензія – це документ, який видає Кабінет Міністрів України або уповноважений ним органом виконавчої влади, відповідно до якого власник ліцензії має право займатися цим видом господарської діяльності [1]. На час видачі ліцензії аналізованим підприємствам було встановлено таку плату: 20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (340 грн), якщо органом ліцензування є центральний орган виконавчої влади; 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (255 грн), якщо органом ліцензування є місцевий орган виконавчої влади.

Із наведеного аналізу даних про одержання ліцензії (дозволу) на окремі види діяльності суб'єкта ринку (табл. 4) бачимо, що тільки у трьох підприємств (з восьми) під час здійснення своєї виробничо-господарської діяльності виникла потреба у придбанні відповідних ліцензій.

Аналізуючи частку витрат, треба зауважити, що за аналізований період часу лише ВАТ "Львівагромашпроект" звернулося за ліцензійним дозволом на внутрішні перевезення вантажів, витративши при цьому 5,16 % витрат

із сумарної величини витрат. Інші ліцензійні дозволи купували раніше аналізованого періоду, вартість їх придбання не впливає на витрати за аналізований період (2006-2008 рр.).

Табл. 4. Аналіз даних про одержання ліцензії (дозволи) на окремі види діяльності суб'єкта ринку за період 2005-2008 рр.

Вид діяльності	Номер ліцензії (дозволу)	Дата видачі	Державний орган, що видав ліцензію	Термін дії ліцензії (дозволу)
БАТ "Конвеєр"				
Опис	Ліцензій Товариство не отримувало			
БАТ "Завод "Львівсільмаш"				
Опис	Ліцензій Товариство не отримувало			
БАТ "Дрогобицький Долотний Завод"				
випробувальна станція акредитована на технічну компетентність	UA 6.001.T.472	2002.10.16	Національне агентство з акредитації України	2006.10.15
діяльність щодо ведення власного реєстру власників іменних цінних паперів	AA №719678	2004.02.23	ЛТУ ДКЦПФР	2007.02.23
надання послуг з внутрішніх перевезень вантажоавтомобільним транспортом в межах України	AA №834080	2004.04.16	Львівське обласне автотранспортне управління	2007.06.15
Надання послуг з перевезення пасажирів і вантажів автомобільним транспортом загального користування (крім надання послуг з перевезення пасажирів та їх багажу на таксі)	AB №296815	24.11.2005	Міністерство транспорту та зв'язку України – головатотрансінспекція	23.11.2010
Опис	Прогноз щодо продовження терміну дії виданої ліцензії (дозволу): після закінчення терміну дії даної ліцензії прогнозується продовжувати її дію.			
БАТ "Львівагромашпроект"				
Внутрішні перевезення вантажів	AB №370050	08.08.2007	Головавтоінспекція	07.08.2012
Опис	Товариство планує продовжити дію ліцензії після її закінчення.			
Випробувальна станція акредитована на технічну компетентність	UA 6.001.T.472	16.10.2002	Національне агентство з акредитації України	10.12.2009
Опис	Товариство планує продовжити дію ліцензії після її закінчення			
ЗАТ "АВТОНАВАНТАЖУВАЧ"				
Опис	Ліцензій Товариство не отримувало			
ЗАТ "Стрий Авто"				
Опис	Ліцензій Товариство не отримувало			
БАТ "Дрогобицький машинобудівний завод"				
Надання послуг внутрішнього перевезення пасажирів транспортом по Україні	AA №584514	2003.05.16	Львівське обласне управління	2006.05.16
БАТ "Львівський завод фрезерних верстатів"				
Опис	Ліцензій Товариство не отримувало			

Висновки та перспективи подальших наукових розробок. Досліджені теоретичні аспекти щодо виявлення та вивчення трансакційних витрат у взаємодії підприємства з ринковими інституціями будуть використані у подальших дослідженнях щодо розроблення відповідної теоретичної бази – теорії трансакційних витрат, чинників, що впливають на їх формування, виокремлення з-поміж інших витрат господарської діяльності, а також розроблення методик, спрямованих на мінімізацію трансакційних витрат.

Література

1. **Закон № 1775.** – Закон України від 01.06.2000 р., № 1775-III "Про ліцензування певних видів господарської діяльності".
2. **Закон № 2181.** – Закон України від 21.12.2000 р., № 2181-III "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами".
3. **Декрет № 30-93.** – Декрет Кабінету Міністрів України від 08.04.93 р., № 30-93 "Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення".
4. **Закон України** "Про захист прав споживачів" (Розділ II, № 3161-IV (3161-15) від 01.12.2005.
5. **Архиереев С.И.** Трансакційний сектор економіки України. – Харків : ХФ НІСД, 2003. – 56 с.
6. **Коуз Р.** Природа фірми / Р. Коуз // Фирма, рынок и право / пер. с англ. – М. : Изд-во "Дело", ЛТД, 1993. – С. 33-53.
7. **Ткач А.А.** Інституціональна економіка. Нова інституціональна економічна теорія : навч. посібн. – К. : Вид-во "Центр навч. літ-ри", 2007. – 304 с.

УДК 338.49:339.1

Доц. А.В. Рибчук, канд. екон. наук – Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ГЛОБАЛЬНОЇ ВИРОБНИЧОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Розглядається процес формування інституційного середовища глобальної виробничої інфраструктури. Проаналізовано основні підходи щодо визначення ролі міжнародних інституцій у регулюванні інфраструктурних відносин у глобальній економіці. Доведено необхідність широкого залучення інституційних складових у функціонуванні об'єктів глобальної виробничої інфраструктури. Встановлено, що глобальні тенденції розвитку світової економіки в сучасних умовах потребують від міжнародних організацій вироблення узгодженої стратегії економічного розвитку національних економік та залучення їх до глобальної виробничої інфраструктури.

Assoc. prof. A.V. Rybtchuk – Drohobych state pedagogical university named after Ivan Franko

Forming of institution environment of global production infrastructure

The process of institution environment forming of global production infrastructure is considered in the article. The principal approaches concerning the determination of the role of international institutions in regulation of infrastructure relations in global economics have been analysed. The necessity of wide usage of institution components in the functions of global production infrastructure objects have been proved. It is set that global progress of world economy trends in modern terms need from international organizations in making of the concerted strategy of economic development of national economies and bringing in of them to the global production infrastructure.